

ΤΟ ΜΙΚΡΟ ΧΡΟΝΙΚΟ ΤΗΣ ΑΝΝΑΣ ΜΑΝΤΑΛΕΝΑΣ ΜΠΑΧ

Διασκευή ΖΩΗΣ ΦΡΑΝΤΖΗ

(Συνέχεια εκ του προηγούμενου)

Μοῦ διάβασε ἀκόμα αὐτές τῆς γραμμές πού ἔγραψε ὁ Λούθηρος σ' ἕνα φίλο: «Θά ἔμαθες ὅτι ἡ κόρη μου Μανταλένα, πού τόσο ἀγαποῦσα, ξαναγεννήθηκε στήν αἰώνια βασιλεία τοῦ Χριστοῦ. Ἄν καί ἡ γυναίκα μου κι ἐγώ θά ἔπρεπε νά εὐχαριστήσουμε τὸ Θεό πού ἀφῆσε αὐτὸ τὸν κόσμο καί γλύτωσε ἀπὸ τὴ βία καί ἀπὸ τὴ δυνάστευση τῆς ὄλης, ἡ φυσικὴ ἀγάπη εἶναι τόσο δυνατὴ πού δὲ μπορούμε νά ὑποφέρουμε αὐτὸ τὸ χωρισμὸ χωρὶς νά ματώνουν οἱ καρδιές μας. Ἡ εἰκόνα τῆς, τὰ λόγια τῆς, οἱ κινήσεις τῆς εἶναι τόσο βαθιὰ χαραγμένες μέσα μας πού οὔτε ἡ σκέψη τοῦ Ἑσταυρωμένου κατορθώνει νά ἐλαφρώσει τὴν ἀγωνία μας». Ὅταν ἄκουσα αὐτὰ τὰ λόγια, μπόρεσα ἐπὶ τέλους νά κλάψω καί ἔνωσα τὸν ἐαυτὸ μου πῶς ἤρεμο. Ὅση κι ἂν ἦταν ἡ στενωχώρα μου, ἔπρεπε νά φροντίσω γιὰ τὴν εὐτυχία τοῦ σπιτιοῦ μου, τῶν ἕξι παιδιῶν πού μᾶς ἔμεναν. Εὐτυχῶς κάθε μέρα μὲ ἀπασχολοῦσε καί μιὰ δουλειά, καί ὁ Σεβαστιανὸς πάλι ἦταν πάντα ἀπορροφημένος ἀπὸ τὰ μαθήματά του, ἀπὸ τίς λειτουργίες καί ἀπὸ τὴ δημιουργικὴ του δουλειά.

Ὅσον καιρὸ ἦταν ὁ Γκέονερ πρῦτανης στὸ σχολεῖο τοῦ Ἁγίου Θωμᾶ, τὰ πράγματα πηγαιναν καλά. Ὁ Σεβαστιανὸς ἄσκοδος ἤσουχε τὰ καθήκοντά του σὰν Κάντορας καί σύνθετες. Δούλευε ἀφάνταστα κι ἔγραψε τόσες πολλὲς καντάτες καί ἄλλα ἔργα πού κι ἐγὼ δὲ μπορῶ νά τὰ θυμηθῶ ὅλα. Τὰ πράγματα ὁμως ἔλλαξαν ὅταν ὁ πρῦτανης παραιτήθηκε καί ἀντικαταστάθηκε ἀπὸ τὸν Ἑρνέστι. Στὴν ἀρχὴ αὐτὸς εἰδεῖζε μεγάλου σεβασμὸ στὸ Σεβαστιανὸ καί βάφτισε μάλιστα καί δυὸ παιδιά μας. Σιγά—σιγά ὁμως καί χωρὶς νά πολυκαταλαβαίνει ἀπὸ μουσικὴ, ἀρχισε νά ἐπιβαίνει σὲ ζητήματα τῆς ἀρμολογίας τοῦ Κάντορα πού, ὅπως ἦταν φυσικό, ἀντιστάθηκε καί πολλὰ φορές, ἂν καί εἶχε δίκιο, χειροτέρευσε τὴν κατάσταση μὲ τὴν ἰσχυρογνωμοσύνη πού χαρακτηρίζει ὄλους τοὺς Μπάχ. Πολλὲς φορὲς δοκίμασα νά τὸν μαλακῶσω γιὰ νά φτάσουμε σ' ἕνα συμβιβασμὸ ἀλλὰ δὲν πέτυχα τίποτε. Δὲ θά ξεχάσω μὲ τί τρομερὸ ὄφρος γύρισε ἕνα βράδυ στὸ σπύτι. Στάθηκε γιὰ μιὰ στιγμὴ στὸ κατώφλι καί πού φάνηκε τόσο γερασμένος πού τρόμαξα. «Μὴ μοῦ μιλάτε

καθόλου, παιδιά μου, εἶπε, μὴ μὲ κάνετε νά πῶ πράγματα πού θά τὰ μετανιώσω. Ἄφηστε με λίγο μονάχο». Αὐτὴ ἡ διαμάχη πού κράτησε δύο χρόνια εἶχε σὰν ἀποτέλεσμα νά παραλόσει ἡ πειθαρχία στὸ σχολεῖο καί οἱ μουσικὲς ἐκτελέσεις νά μὴ γίνονται κανονικά. Ἐκεῖνη τὴν ἐποχὴ, ὁ Σεβαστιανὸς ὀνομάστηκε «Συνθέτης τῆς Βασιλικῆς Αὐλῆς» τῆς Δρέσδης καί πῆρε τὸ θάρρος νά ζητήσει ἀπὸ τὸν Πρίγκηπα Ἐκλέκτορα νά ἐξετάσει τὴν ὑπόθεση καί νά τὸν ἀποκαταστήσει στὰ προνόμια του. Μὲ τὴν εὐκαιρία τῆς Ἐκθροσύνης τοῦ Πάσχα τοῦ 1738, ὁ Ἐκλέκτορας ἦρθε στὴ Λειψία. Ὁ Σεβαστιανὸς, γιὰ νά τὸν τιμῆσει, ὀργάνωσε μιὰ μουσικὴ βραδυὰ πού εἶχε ἐξαιρετικὴ ἐπιτυχία.

Καί ὁμως, ἂν καί δικαίωθηκε ὁ Σεβαστιανὸς ἀπὸ τὴν ἐπέμβαση τοῦ Ἐκλέκτορα, οἱ ταπεινὲς ἐπιθέσεις πού τοῦ εἶχαν γίνει τὸν ἐπῆρεσαν τόσο πού ἔλλαξαν τὸ χαρακτῆρα του. Ἔγινε ἀκοινωνήτος κι ἔπαυσε ν' ἀσχολεῖται μὲ τὰ ζητήματα τοῦ δῆμου. Κλείστηκε πού σπύτι του κι ἀφοσιώθηκε ἀποκλειστικά στὴν τέχνη του. Τὰ παιδιά του, οἱ μαθητὲς κι ἐγώ, ἀγανακτιομένοι ἀπ' ἄλλή αὐτὴ τὴν ἱστορία, προσπαθοῦσαμε μὲ τὴ στοργὴ καί μὲ τὸ σεβασμὸ πού τοῦ δεῖχναμε νά τὸν κάνουμε νά ξεχάσει. Εὐτυχῶς ἡ ἐποχὴ ἐκεῖνη μᾶς ἔφερε καί μερικὲς χαρὲς. Στὴ πρώτη Δεκεμβρίου ὁ Σεβαστιανὸς ἔπαιξε τὴν Δρέσδη στὸ καινοῦργιο ὄργανο τῆς «Frauenkirche» ἐμπρὸς σὲ μεγάλους μουσικοὺς καί σὲ πολλὲς προσωπικότητες, ὅπως ὁ πρεσβυτεὺς τῆς Ρωσσίας καί ὁ Κόμητας Κάιζερλικ, θερμὸς θαυμαστής τοῦ Σεβαστιανοῦ. Μὲ δικὴ του μεσολάβηση ἔγινε μαθητὴς τοῦ Σεβαστιανοῦ, ὁ Γιόχαν Γκόλντμπεργκ, ἕνα ἐξαιρετικὰ λαμπρὸ τάλαντο πού μελέτησε ἀκούραστα κλαβερὰ καί πολὺ γρήγορα ἀπόκτησε μηχανισμὸ καταπληκτικὸ σὲ ταχύτητα καί ἔλαστικότητα. Ὁ Σεβαστιανὸς ἔγραψε γι' αὐτόν, ἔπειτα ἀπὸ παράκληση τοῦ Κόμητα, τὴν «Ἄρια μὲ τριάντα παραλλαγές», ἐξαιρετικὸ δύσκολο κομμάτι μὲ θέμα παρμένο ἀπὸ τὴ Σαραμπάντα σὲ σὺλ μείζονα πού εἶχε μέσα στὸ δευτέρο βιβλίο μου. Ὁ Κόμητας Κάιζερλικ ἔπαυσε ἀπὸ μελαγχολία καί ἀόπνης καί μόνο ἡ μουσικὴ τὸν ἀνακούφιζε. Δὲ χόρταινε ν' ἀκούει αὐτές τῆς παραλλαγὲς καί γιὰ

ν' ανταμείψει τὸ Σεβαστιανὸ τοῦ χάρισε μιά ταμπακίερα μὲ ἑκατὸ χρυσὰ λουδοβίκια.

Πιὸ πολλὸ ἄλλο ἀπὸ τὰ πριγκηκὰ αὐτὰ δῶρα, συγκινοῦσαν τὸ Σεβαστιανὸ οἱ ἐκδηλώσεις σεβασμοῦ ποῦ ἔρχονταν ἀπὸ πιὸ χαμηλά, ὅπως ἐνὸς μικροῦ ὀργανίστα ποῦ τὸν ἔστειλε μερικά κομμάτια τοῦ γιὰ κλαβεσὲν μὲ τὴν ἀφιέρωση: «Στὸ Πρίγκηπα τὸν μουσικῶν καὶ ἐκτελεστῶν» καὶ πιὸ κάτω: «Ἡ ἀνώτερη μουσικὴ φύση τῆς Ἐξοχότητάς σας στολίζεται ἀπὸ μιά ἀγάπη ἀρετῆ: τὴν καλωσύνη καὶ τὴν ἀληθινὴ ἀγάπη τοῦ πλησίον. . .»

Καὶ πιὸ πάνω μίλησα γιὰ τὸ βαθιὰ φιλόξενο πνεῦμα τοῦ Σεβαστιανοῦ. Τὸ λιτὸ μας τραπέζι ἦταν στρωμένο γιὰ ὄσους ἔρχονταν νὰ μᾶς δοῦν στὴ Λειψία, ἡ προσωπικότητες ἦταν ἢ φτωχοὶ σπουδαστές, ἢ Ἀνάμεσα σ' αὐτοὺς ἦταν καὶ ὁ διάσημος συνθέτης Χάσσε, διευθυντῆς τῆς Ὀπερας τῆς Δρέσδης καὶ ἡ πρόσχαρη καὶ κομψὴ γυναίκα του, ἡ μεγάλῃ τραγουδίστρια Φαουστίνα Μπορντόνι ποῦ ἐρμήνευε τέλεια τὰ ἔργα τοῦ Σεβαστιανοῦ. Ἡ συντροφιά τους εὐχαριστοῦσε πολλὸ τὸν ἄντρα μου, μιά μέρα ὅμως, καθὼς ἔφευγαν, μοῦ εἶπε: «Ἐγὼ πάντα τὴν ἐντύπωση εἶμι ἡ μικροῦλα μου Μανταλένα χάνεται σὲ μιά γωνιά, δταν ἡ κυρία Χάσσε εἶναι ἐδῶ!» Αὐτὸ ἀκριβῶς ἐνιωθα καὶ ἐγώ. Νομίζω δὲ οἱ ἄνθρωποι ποῦ ἔχουν ταξιδίψει πολὺ καὶ ἔχουν χειροκροτηθεῖ ὅπως ἡ κυρία Χάσσε, γελίζουν τὸν τόπο μὲ τὴν παρουσία τους. Μοῦ ἄρεσαν ὅμως καὶ οἱ δύο, γιατί θαύμαζαν τὸν ἄντρα μου καὶ ὁ Χάσσε, πολυμαθέστατος ἀλλὰ ταπεινός, ἀρχίζει ἀτέλειωτες συζητήσεις μαζὶ του.

Συχνὰ πῆγαινε ὁ Σεβαστιανὸς μὲ τὸ Φρίντμαν στὴ Δρέσδη γιὰ ν' ἀκούσει καμμιά ὄπερα καὶ νὰ ξεχάσει γιὰ λίγο τὴν ἀσπρητὴ ἐκκλησιαστικὴ μουσικὴ του. «Ἐλεγε στὸ γιό του: «Λοιπόν, Φρίντμαν, θὰ πάμε στὴ Δρέσδη ν' ἀκούσουμε κανένα ὄρατο τραγουδάκι στὸ θέατρο;» Χαϊροῦμαι πάντα να τοὺς βλέπω νὰ φεύγουν γι' αὐτὰ τὰ ταξιδάκια ποῦ διασκέδαζαν καὶ ἐναντιῶνταν τὸ Σεβαστιανό. Σ' ὄλες αὐτές τὶς ἐπισκέψεις του στὴ Δρέσδη, ὁ Σεβαστιανὸς γινόταν δεκτὸς μὲ πολλὰς τιμὲς καὶ δὲν ἔχανε τὴν εὐκαιρία νὰ παίξει ὄργανο σὲ μιά ἀπὸ τὶς ἐκκλησίες τῆς πόλης.

Ὅταν ὁ Φρίντμαν ἔγινε ὀργανίστας στὴ Δρέσδη, τὸ 1733, ὁ Σεβαστιανὸς εἶχε ἕνα λόγο περισσότερο νὰ πηγαίνει ἐκεῖ συχνά. Πολλὲς φορὲς τὸν συνόδευσα ἐγὼ γιατί δὲν ἦταν εὐκόλο ν' ἀφήσω τὸ σπῆτι καὶ τὰ παιδιὰ, καὶ δταν αὐτὰ μεγάλωσαν, οὔτε ὁ Σεβαστιανὸς οὔτε

ἐγὼ εἶχαμε πιὰ ὄρεξη γιὰ ταξίδια. Τὸ 1732, τὸν κάλεσαν τὸν Κάσελ γιὰ νὰ δοκιμάσει τὸ ὄργανο τοῦ Ἁγίου Μαρτίνου καὶ μὲ πῆρε μαζὶ του. Τὸ Δημοτικὸ Συμβούλιο μᾶς δέχτηκε, πολὺ καλά. Ἐδῶσαν στὸ Σεβαστιανὸ πηνίχτα τάλληρα γιὰ τὴ γνωμάτευση, εικοσιεῖς τάλληρα γιὰ τὸ ταξίδι καὶ ὄλα τὰ ἐξόδα τῆς ἐκεῖ παραμονῆς μας. Μείνανε ὀκτὼ ἡμέρες στὸ Κάσελ μ' ἕνα ὑπὲρπῆτο ποῦ ἔχουν διαθεστὸς εἰδικὰ γιὰ τὸ Σεβαστιανό. Ἦταν οἱ πιὸ ὠραῖες διακοπὲς τῆς ζωῆς μου, ἄφρα σὶσω μου τὶς ἔννοιες τοῦ σπιτιοῦ καὶ πῆρα μαζὶ μου τὰ δύο καλλίτερα φορεμάτα μου. Πῆγαινα παντοῦ μὲ τὸν ἄντρα μου, ὑπερήφανη γιὰ τὸ θαυμασμὸ ποῦ τοῦ ἔδειχναν, τὸν ἀκουσα νὰ παίξει σὲ διάφορα ὄργανα, ἐπισκέφθηκα μαζὶ του τὴν ὠραία πόλη τοῦ Κάσελ, καὶ, ἂν καὶ ἤμαστε ἔνδεκα χρόνια παντρεμένοι, εἶχα τὴν ἐντύπωση εἶμι μόλις εἶχαμε παντρευτεῖ.

Κάθε μέλος τῆς μεγάλης οἰκογένειας Μπάχ, ἀπ' ὅπου καὶ ἂν ἔρχονταν στὴ Λειψία, ἦταν σίγουρο εἶμι ἂν ἔβρισκε τὴν πῆθερμὴ ὑποδοχὴ τοῦ σπιτί μας. Ὁ Σεβαστιανὸς εἶχε ἀνάλαβε τὴ μὸρφωση τοῦ ἀνεψιοῦ τοῦ Βερνάδου, γιοῦ τοῦ μεγάλου ἀδελφοῦ του ποῦ εἶχε μείνει στὸ σπῆτι τοῦ μικροῦ ὁ Σεβαστιανός. Κανένας Μπάχ δὲ ζήτησε τὴ βοήθειά του χωρὶς νὰ ἰκανοποιηθεῖ. Καὶ ὁ ἐξάδελφός του, ὁ Ἰωάννης Ἡλίας Μπάχ, ποῦ τώρα εἶναι Κάντορας στὸ Σβρίνφουρτ, ὅσον καιρὸ σπούδαζε στὴ Λειψία, ἔμεινε στὸ σπῆτι μας.

Ὁ Σεβαστιανὸς ἔκανε ἐπίσης πολλὰ γιὰ τὸν Χριστιανὸ Ἐνρίτσι ποῦ ἔγραφε τὸ κείμενο γιὰ πολλὰς καντάτες καὶ ὄρατορία μὲ τὸ ὄνομα «Πικάντερ». Ὅταν τὸν γνῶρισε, τὰ ἔργα τοῦ Πικάντερ δὲν εἶχαν πολὺ καλὴ φήμη ἀλλὰ τοῦ ἔκανε ἐντύπωση τὸ τάλαντο αὐτοῦ τοῦ νέου ποῦ ἦταν δεκαπέντε χρόνια νεώτερός του. Κι ἐπειδὴ εἶχε ἀνάγκη ἀπὸ ἕνα λιμπρετίστα, σκέφτηκε νὰ τὸν κάνει συνεργάτη του. Ὁ Πικάντερ, ἂν καὶ δὲν τοῦ ἔλειπε μιά κάπως κοινὴ νοοτροπία, εἰδείξε πὼς εἶχε σοβαρὰ προόντα, κατάλαβε τί ἤθελε ὁ ἄντρας μου καὶ ἄρχισε νὰ γράφει λιμπρέτα στὸ εἶδος τῆς θρησκευτικῆς ποίησης ποῦ ζητοῦσε ὁ Σεβαστιανός. Ἦταν καὶ ὁ ἴδιος μουσικός, καὶ αὐτὸ διευκόλυνε πολὺ τὴ συνεργασίας τους. Ἐγινε μέλος τῆς Μουσικῆς Ἐταιρείας δταν ὁ Σεβαστιανὸς ἀνάλαβε τὴ διεύθυνσή της.

Ἡ εὐθύτητα τοῦ Σεβαστιανοῦ, τὸ πάθος του γιὰ κάθε τι ὠραῖο καὶ δίκαιο, εἶχαν μεγάλῃ ἀπήχηση στὸ χαρακτῆρα τοῦ Χριστιανοῦ Ἐνρίτσι. Δὲ μπορούσε νὰ γνωρίσει κανεὶς τὸ Σεβαστιανό χωρὶς νὰ ὑποστῆ τὴν ἐπίδρασή του οὔτε νὰ ἀκούσει τὴ μουσικὴ του χωρὶς νὰ θελή-

σει να γίνει καλλίτερος. Τό έχω ξαναπει ότι οι Έπαινοι δέν τόν μεθούσαν. Ώστόσο μιά μέρα, μετά τήν έκτέλεση μιιάς καντάτας σου, ένας μαθητής του τοῦ εἶπε : «Δάσκαλε, ἡ μουσική σου μοῦ δίνει τήν αἴσθηση ὅτι δέ θά μπορούσα νά κάνω κάτι κακό μιά ἑβδομάδα τουλάχιστον μετά τό ἀκουσμά της», καί τά ἀπλοϊκά αὐτά λόγια τόν συγκίνησαν πιά βαθιά παρά ἡ μεγαλύτερη φιλοφρόνηση τοῦ πιά λεπτεπίλετου τεχνοκρίτη.

Ὁ ἄντρας μου, τίς ὄρες πού ξεκουραζόταν, συγκέντρωνε αὐτό πού ἔλεγε «ἀρχαία τῶν Μπάχ». Ἦταν ἕνα εἶδος γενεολογικοῦ δέντρου, μιά συλλογή ἀπό γραπτά καί συνθέσεις διαφόρων μελῶν τῆς οἰκογενείας του. Γι' αὐτόν ἕνας Μπάχ δέν ἦταν σάν τοῦς ἄλλους ἀνθρώπους, ἦταν ἕνα πλάσμα δεμένο μαζί του μέ τήν κοινή καταγωγή καί τά κοινά ἴδωστα. Πραγματικά ἕνας Μπάχ ἦταν ὅπωςὸποτε μουσικός. Καί τά γράμματα ἀκόμα τοῦ ὀνόματός των (Bach) ἐσημαίτιζαν μιά μελωδία. Στά γερμανικά τό Β εἶναι σί ὄφρεσις, τό Α εἶναι λά, τό ς εἶναι ντό καί τό η εἶναι σί. Ὁ Σεβαστιανός εἶχε γράψει μιά φούγκα πάνω σ' αὐτό τό θέμα.

Ὅταν γέρασε, ἡ σκέψη του ξαναγύριζε συχνά στίς πρώτες θύμησις ἀπό τό "Αἴζεναχ, τήν Ἐρφούρτη καί τό Ἄρσανταν. Περνώντας μιά μέρα ἀπό τήν Ἐρφούρτη, βρήκε ἕνα Μπάχ συγγενή του. Κάθισαν καί μίλησαν ἐγκάρδια καί πολλή ὥρα κι ὁ Σεβαστιανός γύρισε στό σπίτι χαρούμενος καί ξανανιωμένος.

Φυσικά, αὐτό τό αἶσθημα τῆς οἰκογένειας τό φανέρωνε πιά πολύ στοῦς γιουούς καί στίς κόρες του καί δέν ἔπαυσε ποτέ νά φροντίζει γιά τή μόρφωσή τους καί γιά τό μέλλον τους. Ὅταν οἱ μεγαλειότεροι του ἀφῆσαν γιά ν' ἀκολουθήσουν τό δρόμο τους, ὁ πατέρας τους τους παρακολουθοῦσε ἀπό κοντά ὅπως τόν καιρό πού ἔπαιζε μαζί τους τά κοντσέρτα σέ ρέ ἐλάσσονα καί ντό μειζονα γιά τρία κλαβεσὲν πού μοῦ ἄρρεσαν τόσο. Ὁ Φρίντμαν καί ὁ Ἐμμανουὲλ ἦσαν θαυμασίοι ἐκτελεστές. Ὁ μόνος δάσκαλός τους ἦταν ὁ πατέρας τους καί ἡ δεξιότηχία τους ἔφθανε σχεδόν τή δική του. Ἡ μουσική κυλοῦσε μ' ἐξαισία ἀπαλοσύνη καί ἀπόλυτη ἀκρίβεια καί ἀπ' τῶν τριῶν τά χέρια. Στά πιά ὥρατα μέρη, ὁ Ἐμμανουὲλ κόνταξε τό Φρίντμαν μέ μιά ἐκφραση εὐτυχίας κι ὁ Φρίντμαν χαμογελοῦσε στό Σεβαστιανό. Κι ἐγώ τοῦς καμάρωνα, λέγοντας μέσα μου ὅτι ὁ πατέρας τῶν δυῶ αὐτῶν παιδιῶν ἦταν καί τῆς μουσικῆς ὁ πατέρας καί τόν θαύμαζα, ὅπως κάθε φορά πού τόν σκεπτόμουν. Ὅλα αὐτά τά χρόνια πού

ἔζησα παντρεμένη μαζί του, δέ μπόρεσα νά τόν συνηθῶ ὀλότελα. Πολλές φορές ἔμενα κατάπληκτη ἐμπρός στή δύναμη πού ἀχτινοβολοῦσε ἡ ὑπαρξή του καί πού δέ μπορούσα οὔτε νά τήν καταλάβω οὔτε νά τήν ἐξηγήσω. Οἱ ἄλλοι ὁμως ἀνθρώποι, ὡς καί τά παιδιά του, ἂν καί τόν θαύμαζαν, δέν τό ἔχαν προσέξει. Κρατοῦσα αὐτό τό αἶσθημα στό βάθος τῆς ψυχῆς μου σάν ἕνα κρυφὸ φόβο πού κι ἡ γάπη μας ἀκόμα δέ μπορούσε νά διώξει ὀλότελα. Ὁ Σεβαστιανός ἦταν τόσο μεγάλος πού μοῦ ἦταν ἀδύνατο νά τόν φτάσω. Ἀπό τήν πρώτη μας συνάντηση εἶχα δοκιμάσει αὐτή τήν ἐντύπωση πού μοῦ ἔμεινε γιά πάντα, ἂν καί μοῦ χάρισε μιά τόσο μεγάλη ἀγάπη κι ἐνωθθα πάντα τήν ἀνάγκη νά βρισκοῦμαι κοντά του. Μοῦ ἦταν ἀδύνατο νά φαναστώ τόν κόσμο χωρὶς ἐκεῖνον, ἐκτός στοῦς ἐπιάλτες μου, ὅταν ζυπνοῦσα μέ τό τρομακτικό αἶσθημα ὅτι ἦμουν μονάχη. Αὐτό κράτησε ἀπό τή στιγμή πού τόν εἶδα γιά πρώτη φορά ὡς τή στιγμή τοῦ θανάτου του πού μ' ἔκανε νά νιώσω ὅτι ὁ κόσμος ἦταν ἀδειος.

Σέ τί θλιβέρες ὁμως σκέψεις μέ παράσυρε ἡ ὁμορφὴ ἀνάμνηση τοῦ Σεβαστιανοῦ πού ἔκανε μουσική μέ τά παιδιά του! Ἐνας-ἕνας τους ἄρρισαν νά φεύγουν ἀπό τό πατρικό σπίτι γιά νά κερδίσουν ἄλλου τή ζωή τους. Ὁ Φρίντμαν ἔγινε ὀργανίστας στήν ἐκκλησία τῆς Ἁγίας Σοφίας. Τίς συνθέσεις του τίς ἐκτιμοῦσε τόσο ὁ πατέρας του πού πολλές φορές τίς εἶχε ἀντιγράψει ὁ ἴδιος. Καί τῶν δυῶ πρώτων του παιδιῶν τά ἔργα τὰ ἔβαζε στήν ἴδια σειρά μέ τά δικά του καί φρόντιζε γιά τή συγκέντρωση καί τή δημοσίευσή τους.

Ὁ Φρίντμαν ἔμεινε δεκατρία χρόνια ὀργανίστας στή Δρέσδη, κι ἔπειτα στήν ἐκκλησία τῆς Ἁγίας Μαρίας στή Χάλλη, σπου ὡς τότε εἶχε τή μουσική διεύθυνση ὁ Ζαχάου, ὁ καθηγητής τοῦ Χαίντελ. Ὁ διορισμός αὐτός ἔδωσε μεγάλη χαρά στό Σεβαστιανό ἀλλά ἕνα δυσάρεστο ἐπεισόδιο, πού ἔγινε ἐκεῖ κάτω, τόν ἔκανε νά πονέσει βαθιά καί τοῦ πίκρανε τὰ τελευταία χρόνια τῆς ζωῆς του, Ἐἶχαν ἀναθέσει στό Φρίντμαν νά συνθέσει ἕνα φεστιβάλ γιά τό Πανεπιστήμιο καί τοῦ ἔχαν ὀποσχεθεῖ ἐκατό τάληρα γιά ἀμοιβή. Ἐκεῖνος ὁμως πῆρε τή μουσική πού εἶχε γράψει ὁ Σεβαστιανός γιά ἕνα ἀπό τὰ Πάθη του καί τήν προσάρμοσε στό δικό του κείμενο. Ἀργότερα μάθεμε ὅτι ἦταν τόσο πιομένο πού δέν ἦταν νά συνθέσει. Ἐκλεψε λοιπόν τό ἔργο τοῦ πατέρα του καί τό παρούσασε γιά δικό του, μέ πολλή ἐπιτυχία. Κάποιος ἀπό τή Λειψία, πού ἤξευρε καλά τό ἔργο, ἔτυχε

νά βρεθεί στη συναυλία κι έτσι ξεσκεπάστηκε ή άπάτη και φυσικά ο Φρίντμαν δέν πήρε τά εκατό τάληρα. Τό άποκαρδιωτικό αυτό περιστατικό ήταν ένα σκληρό χτύπημα γιά τόν πατέρα που προσπάθησε ώστόσο, νά μη πάρει τό πράγμα πολύ τραγικά. «Έχει άρκετή εύφύια και τάλαντο γιά νά γράψει δική του μουσική, είπε, δέν έχει ανάγκη από τη δική μου. Άν δέν ήταν αυτό, τό καταραμένο ποτό, ποτέ δε θα τό είχε κάνει αυτό. Δύστυχε Φρίντμαν!»

Πραγματικά ήταν δύστυχος ο Φρίντμαν, με τόσο λαμπρά χαρίσματα νά διαφθαρεί τόσο. Κάθε μέρα έπινε και περισσότερο και κατάνητος νά μη νοιάζεται πιά γιά τίποτα. Δέ δεχόταν από κανένα βοήθεια και άφηνε στη στέρηση τη γυναίκα του και την κορούλα του. Εύχαριστώ τό Θεό που δέν έζησε ο Σεβαστιανός τόσο ώστε νά δει ώς που έπесе ο άγαπημένος του γιός. 'Ο Φρίντμαν δέν έμοιαζε πιά μ' ένα Μπάχ, έκτός από τη μουσική του που μεο' στην άτακτη ζωή του έλαμψε πάντα σάν τό χρυσάφι μεο' στις στάχτες.

'Ο Έμμανουέλ, που στην άρχή τόν προορίζαμε γιά τη φιλοσοφία και τά νομικά, άγαπούσε με πάθος τη μουσική κι έτσι δέ μπόρεσε νά μην άκολουθήσει τά ίχνη τοθ πατέρα του. 'Η σταδιοδρομία του άκολούθησε μιά καμπύλη άνηφορική, ήρεμη και όμαλή. Στά είκοσιτέσσερα χρόνια του, μπήκε στην ύπηρεσία του βασιλιά της Πρωσίας Φρειδερίκου που ήταν πολύ μουσικός και που τότε άκόμα ήταν διάδοχος. Και σήμερα άκόμα αυτός συνοδεύει στο κλαβεσέν τό βασιλιά, και διηγείται συχνά με ύπερηφάνεια ότι, μετά τη στέψη, τοθ έλαχε ή τιμή νά συνοδεύει μόνος, στο Σαρλόττενμπουργκ, τό πρώτο σόλο φλάουτο τοθ νέου βασιλιά. 'Εξ αίτίας της έπίσημης θέσης του στην αύλή της Πρωσίας, είχε και ο Σεβαστιανός τό προνόμιο νά παίζει έμπρός σ' αυτό τό βασιλιά που καταλάβαινε τόσο καλά τη μουσική.

'Ο τρίτος γιός τοθ Σεβαστιανού, ο Μπερνάρ, έγινε είκοσι χρόνια οργανίστας στο Μολχάουζεν όπου ήταν άλλοτε ο πατέρας του. 'Αλλά δέν έζησε πολύ. Πολλές φορές στενωχωρηθήκαμε έξ αίτίας του και δέν ξεύραμε πάντα που βρισκότανε, στο τέλος έκανε χρέη και πέθανε στην Ίένα.

'Από τούς τρεις γιούς μου, οι δυο έγιναν μουσικοί. 'Ο τελευταίος ο πόν χαϊδεμένος μας, που από μικρός έπαιρνε πάντα τη θέση τοθ Φρίντμαν όταν αυτός έλειπε, λεγόταν Ίωάννης Χριστιανός. 'Ηταν δεκαπέντε χρόνων όταν πέθανε ο Σεβαστιανός, αφήνοντάς του τρία από

τά πιό ώραϊτα του κλαβεσέν με πεντάλ. 'Από την άρχή, είχε δείξει ξεχωριστή στοργή γι' αυτό τό παιδί που ήταν πλούσια προικισμένο όπως ταίριαζε σ' ένα Μπάχ. 'Ετρεχε πάντα πίσω από τόν πατέρα και κρεμιότανε στο ρούχο του παρακαλώντας τον νά τοθ δώσει χαρτί μουσικής και νά τοθ κάνει μάθημα. Πραγματικά ήταν ή χαρά και ή παρηγορία τοθ πατέρα του και χαϊρόμουν νά τούς βλέπω μαζί. 'Η ζωή συχνά μας άπογοητεύει και τά παιδιά μας δέ μας δίνουν πάντα την ίκανοποίηση που περιμένουμε, αλλά τό τελευταίο μας παιδί ήταν άληθινά ένα δώρο τοθ Θεού. 'Φώτισε τά τελευταία χρόνια τοθ πατέρα του με τά χαρίσματά του, με τό ζήλο του και με τά νιάτα του. 'Ο Σεβαστιανός όσο ζούσε, είχε καθοδηγήσει πολλούς νέους άνάμεσα στον άξεδιάλυτο λαβύρινθο της μουσικής αλλά κανέναν, νομίζω, δέν τόν ίκανοποίησε όσο ο μικρότερός του γιός.

Κι έτσι ή μεγάλη μας οικογένεια με τά δεκατρία παιδιά λίγο—λίγο σκόρπισε. Πολλά παιδιά μας πέθαναν, όπως τό ξαναείπα, πριν γνωρίσουν άκόμα τη ζωή και τά άλλα, παιδιά σχεδόν άκόμα, άφησαν τό σπιτι τοθ Κάντορα της Λειψίας γιά νά πάνε νά βροθν άλλοθ την τύχη τους. Τά τελευταία χρόνια από τούς μεγάλους μόνο ή κόρη τοθ Σεβαστιανού Κατερίνα—Δωροθέα έμεινε μαζί μας και ο πρώτος μου γιός Γκόττφριντ που, άν και μεγάλος, είχε μείνει παιδί στο μυαλό. Μερικές φορές είχε κάτι σπιθίσματα μεγαλοφυίας αλλά τοθ ήταν άδύνατο νά τά ολοκληρώσει. Πολλές φορές είδα τόν πατέρα του νά καθεται πλάι του στο κλαβεσέν και ν' άκούει δακρυσμένος, ενώ ο νέος αυτοσχεδίαζε με τρόπο ένστικτώδικο και άκατάστατο, αλλά και συγκινητικό. Είχαμε άκόμα κοντά μας την Έλισάβετ, τό Χριστιανό, τη Γιοχάννα και τη μικρή Σουζάννα.

'Η Κατερίνα—Δωροθέα, γλυκεία και πρόθυμη, με βοήθοσε πολύ στο σπιτι. Με τούς ξένους ήταν πολύ έπιφυλακτική και μόνο στους δικούς της έδειχνε τά προτερήματά της. 'Ηταν άφοσιωμένη στον πατέρα της μ' ένα πάθος που τό ήρεμο ύφος της δέ σ' άφηνε νά τό μαντέψεις. 'Όταν ένας νέος δικηγόρος με μέλλον ήλθε νά τη ζητήσει, αρνήθηκε. Θέλησα νά της μιλήσω και νά την πείσω ότι ο γάμος ταίριαζει σ' όλα τά κορίτσια. «'Εσύ μπορείς νά τό λές αυτό, μου άπάντησε, που παντρεύτηκες τόν μπαμπά. Άλλά αυτός ο δικηγόρος δέ τοθ μοιάζει καθόλου, δέν έχει ιδέα από μουσική και άμφιβάλλω άν θα έκτιμάει τίς συνθέσεις τοθ πατέρα μου, άλλωστε, δέ τόν αγαπώ.

(Συνεχίζεται)

•ΜΟΥΣΙΚΗ ΚΙΝΗΣΗ•